

que està a mà': l'etimologia d'aquest quedà ben establerta després dels treballs de M-Lübke i d'un article bàsic d'Antoine Thomas (*Essais de Philologie Française*): ll. ADJACENS 'adjacent', 'accessible'. Darrere l'accent era normal que la *ā* interna caigués molt d'hora, tot seguit després de sonoritzar-se la *é* intervocàlica. El mot s'usà sobretot com a neutre substantivat, sigui en singular, sigui en el plural neutre ADJACENTIA (que restà en el fr. *aisance*, particularment usat des d'antic amb el sentit de 'dependències, indrets dependents', sobretot antigament el plural fr. ant. *les aisances*). És justament aquest ús substantivat en neutre, ADJACENS, el que féu que hagi restat en romànic una forma aparentment de cas recte: en llatí el neutre té l'acusatiu igual al nominatiu: per això és ADJACE(N)S el que restà, reduït tot seguit a *ái(e)zes* (i la -s s'eliminà, presa per la d'un plural).³

En l'article AIRE hem vist com sovint, sota la forma d'aquest mot, la llengua medieval (Muntaner, Lull) usa un terme equivalent del fr. *aïse* (i provinent d'ADJACENS, si bé superposat amb AER). Recordo ací, de nou, uns passatges de Descot: «tendes --- de les quals la una era del rey de Fransa, e cabera y bé 1000 cavallers a gran ayre dedins» (§ 157, NCl. v, 61.20; també iv, 163.11, i v, 8.6). Resta algun cas escadusser del primitiu *aiz* en un text ribagorçà de l'a. 1096: «teneat illam usque Deus donet mihi hora et *aiz* que ego donem ei escamium ad meam voluntatem et ad suam» (Serrano Sanz, *Not. Docs. Hi. Ribagorza*, 38). En fi interessarà d'apuntar que en el francès popular d'alguns punts de Suïssa s'usa *les aïses* f. pl. amb el sentit del nostre *eines*, o sigui «les outills (du charpentier, menuisier, etc.)» (així en el cantó de Vaud, *RFgn.* xxvii, 690, n. 14).

Importa no confondre el nostre mot *aina* amb un homònim notablement pròxim, però d'origen enterament diferent, i de sentit no pas igual. El cast. ant. *aina* 'activitat, pressa' (d'on un ús més corrent com a adverbí 'de pressa', 'aviat', 'fàcilment') provinent d'un ll. vg. AGĪNA (derivat d'AGERE 'empènyer'); el mot es retroba en it. dial. ant. *agina* 'pressa', gall. i port. dial. *aginba* 'aviat', i arribà a entrar un poc en terra valenciana [S. xvi, amb algun ús encara en GaGirona i MGadea], però en valenciana potser és antic manlleu del castellà o bé una esporàdica romanalla mossàrab, en tot cas sense cap relació amb el mot que hem estudiat; veg. DCEC, s. v. AINA.

DERIV.: De l'oc. ant. *aize* es derivà un oc. ant. *aizir*, -*zit* (equivalent del fr. *aisé*) «préparé, disposé»: ⁴ representat rarament en català, si bé n'hi ha un cas en JRoig: «era molt rossa, / blanca, polida / e ben sabida: / yo no present, / ab tots rient / e solacera, / ab tots parlara, / la lengua *asida*; / ab mi cosida, / com si fos muda» (*Spill*, 2139). De *aina* derivà un *asinat* «complètement prêt à fonctionner», que no coneix més que en un doc. antic del rossellonès fronterer: «en tota la vila de Salses no à nulla balesta del cominal *asinateda*», a. 1323 (RLR xxxii, 423). *Einam* 'la vaixela de l'aiguera': «—Doncs el que puc certificar jo —féu la Poneta— és que una vegada vaig ti-

rar l'aigua de l'*einam* damunt el gall negre, i ell es va estremir a cantar», Ant. Cayrol (JPCerdà, *Cont.*, 35). *Einer* 'prestatge on es tenen les eines d'una botiga': «la botiga feya tristesa --- ni una mota de serradures; l'*eyner*, desprovehit; algun informador oscat ---», Em-Vilanova (*Plorant i Rient*, p. 212). *Einada*. *Eineta*.

¹ Mots del procés contra Pere de Palau, corresponents a 165.27 de l'ed. de CaCandi, que lleigeixo en el microfilm, però omesos per aquest. — ² Cf. encara el repertori de tals aplicacions que trobem en OPou: «coses de llet --- munyir --- la *abina* hon se posa la llet: *mulctra*», «la cuyna --- *abines*: suppellex, vaxella de cunyar», «claus y ganchos per penjar les *abines*», «les *aines* de fer vi en lo celler», «vocables de edificar: la *abina* en què està la color», i tradueix el *fideliām congialeām* de Plaute (*Aul.*) per «yo-t faré una *abina* de clara que tindrà un còngio». També, però, usa per a 'estri, instrument, cina d'obrar': «*abines* y obres de agricultura --- aradre ---», «traginats y obres y *abines* de fuster», «foc, cunyar y *abines*: traure foc de la pedra --- lo forroll» (*TbPu.*, 197, 226, 227, 87, 211, 9, 82, 151, 220). — ³ Més atrevida, i poc convinent, és una explicació una mica diferent d'aquesta, que apunta Skok, *ARom.* viii, 152. — ⁴ D'ací el gascó girondí *aïdit* adj. «aisé, facile, commode», Moureau, *Pat. de La Teste*.

Eirol, *eirola*, V. *era* *Eis*, V. *ei*

EIX I, m., 'fusell de carruatge i objectes semblants', 'línia recta central', en alguns punts *aix*, del ll. AXIS id. □ I.^a doc.: *aix*, c. 1460, JRoig; *eix*, 1507, Busa-N. («*eix*: axis», C vi, 3.32).

«Al cap d'un pal / no gayre baix, / obrat com *baix*, / mesa la roda, / per l'ull hon roda / ella ligada, / aparellada, / devall foguera, / com metzinerà / hi fos rodada / e socarrada», JRoig (*Spill*, v. 1622, veg. el com. de Chabàs). Variant que segueix usant-se encara en terres del Migjorn, p. ex. a Tortosa: «com se trenquen los *aixos* i les galgues (del carro)», Mestre i Noè (*Giripigues*, p. 197) i a Morella (GaGirona). Fou també una forma aragonesa, que es troba (així o en la variant *axo*) en mss. del *Libro de Alexandre* i de Berceo (DCEC, s. v. *eje*, n. 1). *Eix* apareix en el dicc. de Busa-N. i en el d'OPou: «carro o carreta; lo *ex* o fusell ---» (*TbPu*). Avui la forma més comuna en el sentit primitiu és *fusell*, si bé en alguns punts (potser com a compromís entre les dues denominacions diuen *eixél*) (el del carro, V. Ferrera, 1933). Entre les altres llengües romàniques només s'ha conservat en port. *eixo*, cast. *eje*, i en part oc. ant. *aïs*; però en francès i part dels parlars d'oc ha estat reemplaçat per AXILE (*essieu*, *aissil*) i en italià per ⁵ *AXALE (> *sala*). Com a 'nom de la vèrtebra segona del coll' s'usa el duplicat *savi axis*.

DERIV.: *Axial*. De *ἄξων*, forma grega corresponent al ll. *axis* són cpts. *axonometria* i *axonomètric*.

EIX adj. i pron. dem., del ll. IPSE, IPSA, IPSUM, 'el